

Nom del jaciment: Castell de Bufalaranya

Municipi: Roses

Comarca: Baix Empordà

Any d'actuació: 2003

Direcció: Antoni Rojas Rabaneda

MEMÒRIA DE CONSOLIDACIÓ ARQUEOLÒGICA

ÍNDEX

1. Introducció.....	1
2. Situació geogràfica.....	2
3. Context històric.....	3
4. Metodologia i actuació.....	9
5. Descripció de les estructures.....	10
6. Conclusions.....	12
7. Bibliografia.....	14
8. Fotografia.....	15
9. Llistat de fotografies.....	18
10. Planimetria.....	20

1. INTRODUCCIÓ

La present memòria recull els resultats de la consolidació de dues estructures arqueològiques realitzada al castell de Bufalaranya, situat al terme municipal de Roses (Alt Empordà).

Del 20 al 31 d'octubre del 2003 va tenir lloc una intervenció de consolidació de murs del castell posats al descobert en les darreres campanyes arqueològiques efectuades al jaciment. Aquesta actuació s'emmarca en el projecte d'excavació i estudi que es realitza a través d'un conveni signat per l'Ajuntament de Roses i l'Institut del Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona.

El motiu de la intervenció respon a la voluntat de portar a terme una preservació provisional de les estructures arqueològiques amb la intenció d'evitar la degradació del jaciment.

Les tasques de consolidació han tingut un abast limitat degut a la gran dificultat de traslladar els materials necessaris per a la execució dels treballs. El castell disposa d'un difícil accés. Així, degut bàsicament a la seva situació enlairada i a les característiques topogràfiques, només es pot accedir a peu o per mitjans aeris. Aquest fet comporta que el trasllat de materials sigui força costós ja que només es pot realitzar a través de dos vies: per una banda, a peu, a través de la contractació d'un grup de persones que porti a terme aquesta feixuga tasca. Per altra banda, la solució més factible per futures tasques de consolidació és realitzar el trasllat de materials a través de mitjans aeris com per exemple un helicòpter. En tots dos casos el transport de materials comporta un cost força important dins del pressupost d'execució dels treballs.

Els treballs realitzats han estat dirigits i executats per l'arqueòleg Antoni Rojas Rabaneda per encàrrec de l'Ajuntament de Roses i l'Institut del Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona.

El castell de Bufalaranya és un BIC segons el decret 22/49 sobre protecció de castells (BOE 5-5-1949), R-I-51-6055 i disposició addicional primera, unt 2 de la llei 9/93, de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català. Està inclòs en el Catàleg del Pla general d'ordenació urbanística dins de la categoria d'edificacions i indrets d'interès arqueològic (secció 7a, zona 18, subzona b, art. 196); i de la categoria d'edificacions i indrets d'interès històric i arquitectònic (secció 7a, zona 18, subzona a, art. 195).

Agraïm la informació facilitada per Gema Vieyra i Marc Sureda de gran ajuda per elaborar la present memòria.

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA DEL JACIMENT

El castell de Bufalaranya està situat al terme municipal de Roses, a la comarca de l'Alt Empordà. L'accés al jaciment es realitza ascendint per un camí que té el seu origen a la carretera comarcal GE-614, uns 50 metres més enllà del quilòmetre 6. Les seves coordenades geogràfiques, segons la quadrícula quilomètrica U.T.M., són 4682779 de latitud i 516120 de longitud.

El jaciment es localitza a uns 244m s.n.m, a l'extrem elevat d'un replà que es forma a la vessant nord d'una de les muntanyes que formen el que es coneix com a serrat de can Berta, a la serra de Rodes. Al nord del castell s'estén una zona planera que construeix l'istme que enllaça amb la serralada; per llevant, ponent i migdia hi ha pendents molt pronunciades que baixen fins a la vall de la riera Trencada. El terreny està format per roques metamòrfiques originades en el període cambroordovicià.

L'emplaçament de l'edifici correspon a una posició de domini sobre la zona nord del golf de Roses i part de la plana empordanesa. A un altre nivell, cal destacar el paper estratègic del castell en el control d'un dels passos naturals que comuniquen el rerapaís de la badia amb la costa nord i amb el territori del cap de Creus, a través de la vall de la riera de la Trencada. L'entramat

d'aquesta xarxa de vies de comunicació cal situar-lo en el context de l'època medieval amb una distribució dels nuclis de població molt diferent a l'actual.

El castell de Bufalaranya es pot descriure sumàriament com un recinte de planta irregular que, seguint els accidents naturals del terreny, envolta la part superior del puig, que es presenta en planells esglaonats. Al punt més alt, a l'extrem de tramuntana, hi ha el sector on les estructures s'han conservat en millor estat.

És doncs en aquest sector on es troba una construcció de planta rectangular d'uns 11 per 7 m, bastida amb murs d'entre 1'80 i 1'50 m de gruix. D'aquesta estructura, que hom ha anomenat convencionalment "la torre", els murs de llevant i tramuntana es conservaven ja abans de l'excavació en una alçada exterior superior als 4 m, mentre que els de ponent i migdia havien quedat colgats fins a la cota del superficial. A l'interior de l'estança hi ha una ferma pilastra central, i els murs perimetrals tenen una banqueta enlairada que forma un desgruixament per a un trespol. Al mur de llevant hi ha un gran finestral allargat i també una petita obertura rectangular, comparable a una mira, que enfoca la vista directament al cim llunyà del Pení. La torre es construí amb lloses de llicorella de la contrada, allargades i primes, sense treballar, travades amb morter de qualitat i disposades molt ajustadament. En general la disposició de les lloses tendeix a ser horitzontal, però destaquen algunes filades de llosetes inclinades en un sol sentit i, sobretot, trams excel·lents d'un *opus spicatum* perfecte i espectacular, sorprenent per les seves dimensions (prop dels 70 cm d'alçada). Aquestes filades d'espiga són probablement les més impressionants de la comarca. Davallant a migdia d'aquesta estructura trobaríem una altra aula rectangular, més estreta, de la qual només en conservem les filades inferiors.

Més cap al sud trobem un espai de planta triangular, convencionalment anomenat el "pati", a l'oest del qual hi ha encara una altra aula llarga i estreta, amb subdivisions internes, que clou el recinte per l'extrem sud-oest i obre una porta vers llevant. La resta de la terrassa del castell està delimitada pel que fins al moment es pot descriure com un corredor perimetral que va de l'extrem nord

de l'aula descrita ara mateix fins la punta sud del recinte, envoltant totes les altres estructures.

La muralla que envoltava el recinte està força enderrocada, però encara se'n pot seguir el perímetre complet, que s'adapta a les irregularitats del terreny. Els paraments més visibles són el de llevant i especialment el de tramuntana, on trobem un pany de paret de lloses de llicorella amb nombroses espitlleres que es conserva amb una certa espectacularitat; les sageteres, molt apropades entre elles, es troben disposades en dos nivells intercalats i cadascuna d'elles es delimita amb simples lloses més grans que emmarquen l'obertura. A llevant s'identifica l'entrada al recinte, a la qual s'arriba per un camí que fa giragonses, protegit amb murs d'espiga, i que s'uneix a la construcció mitjançant una rampa adossada al mur sud-est. El condicionament d'aquest camí comportà el retall i adaptació de la roca natural del subsòl que aflora en forma d'esperó a l'extrem sud-est del jaciment.

En general, tots els llenços del recinte presenten un aparell menys acurat que els de l'edifici superior: el seu gruix és irregular i varia segons els punts, les pedres són de mida més petita, l'ús de l'espiga hi és molt esporàdic i en quasi cap mur s'ha pogut assegurar l'ús de morter per al relligat. Només algunes estructures que potser eren objecte d'una preocupació especial revelen puntualment la presència de morter, com és el cas de la porta d'accés. Completant el sistema defensiu, al nord i extramurs, en l'istme que enllaça aquest puig amb la serralada, hi ha un doble fossat excavat a la roca natural, que també degué servir de pedrera per aixecar la fortalesa.

3. Context històric

Segons la investigació efectuada fins ara, i a partir de les darreres campanyes, la pròpia documentació arqueològica, ens recomana de contextualitzar l'origen del castell de Bufalaranya en el marc ampli del final de l'Antiguitat i les primeries de l'Edat Mitjana; diferents criteris, dins d'aquesta referència àmplia, ens orientaran cap a una sèrie de conjuntures concretes que resulten raonables a l'hora de proposar hipòtesis de treball.

A grans trets, durant el domini visigot la fesomia de l'Empordà s'havia anat modificant de tal manera que el nucli emporità, la ciutat capdavantera i epònima de la regió, havia ja perdut la seva preponderància i estava ben lluny de ser l'enclau urbanístic rellevant que fou a finals de la República i inicis de l'Alt Imperi. En efecte, l'antiga ciutat ha quedat pràcticament abandonada i, des del segle IV pel cap baix, a la Neàpolis hi trobem només ruïnes, una àmplia zona cementirial i almenys una esglésiola (*cella memoriae* de les termes). L'hàbitat s'ha reduït i s'ha dispersat pels turons circumdants; només experimenta una certa concentració urbanística l'antiga Palaiàpolis (l'illot de St. Martí). Malgrat això, el lloc conserva cert prestigi sobretot a causa de la seva condició (documentada des del 516) de seu episcopal, amb un episcopologi que permet acreditar-ho, per bé que amb llacunes, en la totalitat dels segles VI i VII. D'altra banda, tot i que el conjunt episcopal no ha estat encara identificat, les nombroses esglésies circumdants (Sta. Margarida, Sta. Magdalena, St. Salvador, St. Vicenç) testimonien una sòlida implantació del cristianisme en cronologies ben reculades.

El nucli urbà que obté el relleu del dinamisme regional entre els segles III i V és precisament la vila de Roses, segurament en part gràcies a les seves excel·lents condicions portuàries que aglutinaven el tràfec comercial de la regió en aquest lapse de temps. Existeixen referències, això sí, molt poc contrastades, a la possibilitat que Roses fos seu episcopal, i s'apunta la hipòtesi, també sense gaire fermesa ara per ara, que la futura unitat administrativa del comtat de Peralada hagués pogut correspondre a una regió encapçalada per Roses en temps visigots. Amb tot, només podem constatar fermament el dinamisme de la vila a través de fets com la presència d'una factoria de salaons o les encunyacions locals de moneda (segons alguns autors, això solia succeir en seus episcopals; en aquest moment Empúries no encunya).

A banda dels dos nuclis més urbanitzats, cal creure que el territori mantenia una relativament densa població rural d'origen hispanorromà, essent gairebé inapreciable l'aportació poblacional goda: en aquest moment els pocs visigots presents es trobaven, segurament, només en els alts càrrecs de govern

i en les guarnicions militars. Per altra part, la dinàmica econòmica i social tendia al retrocés de la petita propietat, l'enfortiment dels grans *fundus* agraris en mans de l'aristocràcia terrinent (preferentment hispanorromana) i la progressiva dependència dels petits agricultors: fruit d'això naixerien a l'entorn de les vil·les els primers *vici* o nuclis agrupats de pagesos lliures o semilliures, tot sovint amb una capella rural edificada sota els auspicis del *dominus* que, amb el temps, esdevindria en molts casos parròquia. Aquesta dinàmica socio-econòmica que revertia en la creació d'interessos locals, sumada a les dissensions i lluites internes de l'élite governant visigoda, foren les bases de la situació de caos que viuria el regne visigot fins a la invasió musulmana.

En efecte, el floriment comercial i els contactes amb l'Àfrica que testimonia el registre arqueològic per als segles V i VI sembla que ja es troben en franca davallada cap a la segona meitat d'aquest darrer segle, en coincidència amb alguns dels conflictes cabdals del període (lluites fins a l'adopció del catolicisme el 589) i amb la guerra amb Bizanci, allargada fins a principis del segle VII, la qual suposà, a més de la interrupció del tràfic comercial, la inseguretats permanent del mar en general i de la zona costanera en particular. A la segona meitat del segle VII la crisi del regne visigot, cada cop més profunda, ja havia generat una sensació general d'inseguretats (ex. 673, revolta de Paulus; 711 secessió d'Àkhila), fins al punt que a principis del segle VIII l'estructura política es trobava ja tan mancada de contingut que els àrabs, havent eliminat definitivament i fàcil la monarquia toledana, pogueren arribar fins als Pirineus amb un mínim esforç.

En aquest context, moltes poblacions costaneres d'arrel romana començaren a desaparèixer sobretot a partir del segle VII per instal·lar-se, tot sovint, més a l'interior, en llocs entronats de més fàcil defensa i domini visual de l'entorn i segurament en relació amb les noves pautes econòmiques d'organització del territori; el nucli rosinc, a remolc de la conjuntura, caigué també en franca decadència. La inestabilitat general propicià segurament la construcció de fortaleses per al control del territori i la vigilància del mar, amenaçat constantment per l'estol bizantí i pels pirates.

L'arribada dels sarraïns, final traumàtic del regne visigot, no fa més que reforçar la inestabilitat ja existent. Si bé segurament el Pirineu empordanès, amb la seva xarxa de fortificacions, actuà com a línia de resistència dels darrers reductes del regne visigot de l'est (es constata, per exemple, que la fortificació rosinca del Puig Rom estigué en ús durant el regnat secessionista d'Àkhila o del seu successor Ardó, vers el 713-715), a partir de 717-720 tal resistència ja no existeix i per tant els episodis bèl·lics són del tot esporàdics. Diferents indicis, com el lliurament voluntari de la ciutat de Girona el 785 a les tropes franques, fan pensar que el domini musulmà en aquest sector marginal, reduït a les instàncies de govern i als (més aviat escassos) efectius militars, quedava probablement reduït a l'entesa més o menys conjuntural dels grups dominants àrabs, de caràcter familiar o clànic, amb les élites locals, bàsicament encara pertanyents al substrat hispanogot. És en aquest sentit que cal interpretar la relativa independència dels governadors dels territoris del sud dels Pirineus i la seva rebel·lió contra l'emirat omeia de Còrdova, materialitzada en l'expedició fallida de les tropes franques a saragossa que tingué lloc el 778.

La subsegüent repressió per part d'una expedició cordovesa de càstig (781-782) és el context en què es produeix una migració dels *hispani* compromesos amb els governants àrabs rebels, que han d'emparar-se en la protecció dels francs i passar la frontera pirinenca. També en aquest marc es pot interpretar la presència a la serra de Rodes de l'abat hispà Àtala i de la seva gent (monjos, lliberts i servents) pels volts del 780: aquest abat restaurà una sèrie d'esglésies antigues, entre les quals la de Magrigul (precedent del cenobi de Roses), i més tard, segurament compromès amb la revolta fracassada, passà el Pirineu: en 782 es trobava ja a Rasès, fundant el monestir de sant Policarp (Canal *et al.* 2002, 14-15).

En realitat, aquest extrem oriental del Pirineu va essent identificat, cada cop de manera més clara, no tan sols com el lloc on s'establí la frontera franco-musulmana entre 759 i 785 aproximadament sinó també com una àrea en què, més enllà de les necessitats militars conjunturals, els castells actuaren com a veritables agents de l'organització del territori. Millor encara, com a elements que organitzaven la repoblació d'aquest territori conquerit pels francs, a través

de la creació d'una sèrie de districtes (*castrum, mons, castellum* són noms que reben en la documentació dels segles IX-XI, dins dels quals trobem *villae-ager* i *valles-saltus*) centrats per un castell que en alguns casos podia ser una fortificació preexistent reutilitzada. En el marc d'aquestes demarcacions i ja des del moment de la conquesta, a finals del segle vuitè, s'haurien posat en marxa les *aprisiones* tant per part de magnats hispanogots (pel que fa a l'*aprisio* era vigent la llei goda), fidels del comte i encarregats de funcions defensives, com per part dels monestirs, les grans institucions aloueres que consolidarien la seva primacia sobre el poder laic especialment a cavall dels segles IX i X.

André Constant (1997, 1999) ha pogut estudiar amb detall aquests mecanismes a la zona de les Alberes, des del Conflent fins als comtats de Besalú i Peralada, amb especial atenció a la zona sud de la diòcesi d'Elna. En efecte, a banda de les *aprisiones* laiques, constata el paper ja des de finals del segle vuitè de monestirs com Magrigul, santa Maria d'Arles, sant Genís de Fontanes i sant Andreu de Sureda, o de la pròpia seu d'Elna, amb concessions de lots de terres per precepte imperial i en virtut de l'*aprisio* a mitjan segle novè.

La majoria d'aquests lots de terres obtingudes per *aprisio* es localitzen al marge del terme d'algun dels castells de la zona: Ultrera (*Vulturaria*), les Cluses (*Clausurae*) o Cotlliure-Banyuls (*Caucoliberi*), per citar els que es troben en colls de muntanya que constitueixen passos naturals. Dins del territori d'aquests castells hi trobaríem també agrupacions de població, bàsicament formades per homes lliures depenents de grans alouers, a vegades relacionades amb el conreu de la vinya (prop de la *Spedula* de Banyuls, per exemple, el nucli anomenat *Cabanas de Novas*, el migrat jaciment arqueològic de *La Pave*).

La xarxa d'estructures castrals carolíngies, relacionada amb la distribució del territori i potser hereva, en major o menor grau, de models remuntables a època visigoda, rep l'impacte de la revolta feudal al segle onzè i es fragmenta en una sèrie de castells subjectes de diferent manera als diversos petits poders feudals que sorgeixen en aquesta conjuntura. Cal entendre, llavors, que els castells dels segles anteriors que subsisteixen queden integrats en un nou

sistema que els dóna una nova funció, com a elements de control dels territoris immediats i de centralització de jurisdiccions i de rendes.

4. METODOLOGIA I ACTUACIÓ

Els treballs de consolidació efectuats al Castell de Bufalanya s'ha efectuat a partir de l'observació de les característiques pròpies de les estructures tenint en compte els següents criteris.

- Anàlisi de l'estat de conservació de les estructures.
- Composició constructiva de les estructures. Parets de blocs de pissarra unides amb fang.
- Tècnica adequada de consolidació.

La primera tasca portada a terme ha estat l'anàlisi i observació de l'estat de l'estructura establint el grau de consolidació necessari. Pel que fa a les estructures del Castell es va poder comprovar que presentaven diverses filades. Aquestes filades no estaven desplaçades ni inclinades, es a dir, que es mantenien fermes i rectes. Les parts més deteriorades estaven representades per les dues filades superiors. Els blocs d'aquelles no estaven subjectes ni sòlids, i es podien extreure amb molta facilitat. El fet que no haguessin caigut respon a l'amplada dels murs (1 metre) que ajuda a la estabilitat de la part superior. La parts més perjudicades eren els extrems que, en aquest cas, si que es va poder detectar un procés de deteriorament més accentuat on els blocs de pedra es desprenien amb molta més facilitat que en d'altres parts dels murs.

Una vegada analitzat l'estat de conservació de les estructures es va decidir el grau de consolidació que s'havia de practicar en els murs. La millor actuació anava encaminada a restituir les filades superiors de les estructures. Això

suposava consolidar les dues filades superiors, i una tercera si es donava el cas per necessitat d'una major estabilitat.

Una altra decisió va ser quin aspecte havia de tenir els murs un cop enllestida la consolidació. Així, partint de la base que els murs estaven construïts amb fang, la consolidació més adient era la que presentés una imatge on els murs semblessin que seguien units pel fang.

En molts casos els murs construïts amb fang es consoliden unint els blocs amb morter. Un cop acabada la consolidació el morter queda vist. Una de les solucions es donar al morter un color semblant al de la terra. Tanmateix mai es pot substituir la imatge del morter per la terra. Així, el que es buscava era, primer de tot consolidar l'estructura sense canviar el seu aspecte. I Segon, que els materials utilitzats en la consolidació no contrastessin amb la formologia natural i original. Així una de les decisions va ser que, en aquest cas, es realitzaria una consolidació on l'aspecte fos idèntic a l'original. Això implicava que el morter no es veiés i que en observar l'estructura donés la sensació de que els blocs de pedra estaven units amb fang.

Una altra decisió va ser que no es practicaria cap tipus de restitució o restauració de l'estructura, es a dir, que no s'aixecarien filades sinó que només es reforçarien les filades de blocs que van aparèixer un cop excavades.

5. DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES OBJECTES DE CONSOLIDACIÓ

Situació dins del context del castell

Les estructures consolidades que descrivim en la present memòria es situen en el sector 6. El sector 6 està situat a l'angle SW del recinte, és una habitació rectangular de quasi 15 metres de llarg (NS) per uns 5'70 metres d'ample (EW).

A llevant, la línia que separa aquest sector del pati o sector 5 està formada per les parets 58 i 9 que, alhora, formarien una unitat estructural vehiculada per

la porta 24. A ponent i migdia, el sector estaria tancat per la muralla del recinte que ha estat identificada, en els seus dos trams perpendiculars, amb els números d'UE 7 i 8, respectivament. Finalment, a tramuntana trobem la paret 10 que estableix una barrera amb el sector 2 o espai intern paral·lel a la muralla i cap el qual, de moment, no hi ha accés directe.

Els murs 73 i 71

Els murs objecte de consolidació formen part d'una unitat edilícia formada per tres parets: una orientada NS (UE 70), que discorre a tocar la muralla UE7 i convergeix amb la mateixa en el angle SW del recinte, i dues de menor llargada que s'orienten EW (UE 71 al sud i 73 al centre).

En conjunt, són parets de un metre d'amplada construïdes de manera similar: els dos parament externs són fets amb lloses o pedres planeres de grans mides col·locades planes i formant filades força regulars; l'espai interior és un reompliment de pedres de mides mitjanes i petites abocades sense gaire cura de manera que queden molts espai buits entre elles, sense cap material d'unió.

Les característiques constructives esmentades ha suposat que el fet de substituir el fang pel morter hagi requerit una gran quantitat de morter.

El mur 73. Es una estructura d'un metre d'amplada i . En el tram més alt es conserven entre 4 i 5 filades de blocs de pissarra. Aquests blocs tenen unes mides i formes gens homogènies. Es sobreposa directament sobre la roca. L'extrem est d aquest mur és el que presenta una menor alçada i no arriba a tocar el mur 24.

L'estat que presentava anterior a la consolidació era molt característic de la resta d'estructures que veiem al castell. La part més malmesa estava representada per les dues filades superiors. L'extrem est presentava blocs a punt de caure degut a que quedava penjat. La resta de l'estructura estava força ben conservada ja que no presentava cap inclinació. Per tant la consolidació no

requeria centrar-se en totes les filades, cosa que hagués representat desmuntar tot el mur per col·locar-lo recte.

Així, es va procedir a desmuntar les dues filades superiors. Un cop extretes es va procedir a la neteja intensa d'arrels, terra i gran quantitat de pedres petites que omplien l'espai deixat entre els dos paraments externs de l'estructura. Un cop feta la neteja es va preparar morter amb griffi, calç blanca i sorra. Es va substituir així la terra pel morter. Abans de deixar assecat el morter es va extreure una mica el que hi havia en els encaixos que quedaven entre bloc i bloc. En aquest encaixos es va col·locar una preparació de fang amb terra del mateix jaciment. Per obtenir aquesta terra es va haver de garbellat la barreja de pedres i terra que hi havia en l'entorn immediat.

Mur 71

El mur 71 presentava unes característiques molt semblants al mur 73. Les filades conservades no eren les mateixes en tot el tram. Així, La meitat est conservava només la filada inferior que s'assentava directament sobre la roca. En canvi, la meitat oest conservava entre 5 i sis filades. Les filades superiors estaven molt desmuntades amb blocs de pedra deslligats. L'amplada del mur evitava que aquest blocs caiguessin. L'actuació de consolidació va anar destinada a reforçar aquestes filades i donar un aspecte més sòlid amb l'objectiu de no perdre més filades.

El procediment fet servir per aquesta estructura ha estat la mateixa que en la descrita en la consolidació del mur 73.

6. CONCLUSIONS

Els resultats han estat molt satisfactoris. En primer lloc s'ha acomplert el principal objectiu que era frenar el deteriorament de les estructures. S'han reforçat les filades més malmeses obtenint uns murs sòlids i forts. Aquest fet suposa que aquestes estructures es conservaran tal i com estaven en ser posades al descobert durant les intervencions arqueològiques.

S'ha volgut deixar les estructures tal i com ens han arribat en l'actualitat sense fer créixer filades. En tot cas, el fet de modificar l'aspecte d'aquests murs s'hauria de plantejar en una futura restauració i adequació global.

Un aspecte en el que s'ha posat un fort èmfasi és el de tenir cura de l'aspecte original de les estructures. Degut a que els murs presentaven uns paraments de blocs de pissarra units amb fang, s'ha volgut mantenir el mateix aspecte. Així, tot i que les filades estan reforçades amb morter aquest no queda vist ja que queda tapat per fang sobreposat. Així no hi ha contrastos entre les filades consolidades i les que no ho estan. Aquesta tècnica és molt recomanable per estructures arqueològiques on l'element que lliga els blocs és el fang. Així últimament hem aplicat aquests criteris a consolidacions realitzades a jaciments com el de Sant Sebastià de la Guarda (Palafrugell, Baix Empordà). Els resultats han estat molt interessants i satisfactoris ja que dona a l'estructura una naturalitat que imita l'aspecte original i evita contrastos innecessaris, mantenint una fidelitat a l'aspecte real.

En general les tasques de consolidació, si es fan amb cura, ajuda per una banda, a reforçar les estructures arqueològiques i a evitar el deteriorament. També, per altra banda millora l'aspecte visual d'un jaciment ja que dona la impressió d'unes restes antigues que un cop excavades estan ben preservades.

Pel que fa al Castell de Bufalaranya, en el sector 6 trobem estructures de poca alçada que degut a la seva amplada no presenten un perill immediat de desaparèixer. En canvi altres estructures on s'ha conservat una alçada considerable presenten inclinacions que poden derivar en la caiguda o desprendiment d'algunes filades. Tanmateix, sembla que no hi ha estructures que requereixin una actuació molt urgent, però si sembla necessari un pla d'actuació establint els criteris que es seguiran a l'hora de portar a terme una actuació general que abasti una bona part del castell. En general, el jaciment requereix un projecte de consolidació global de sectors sencers. És més pràctic i adient realitzar consolidacions que es facin en un mateix moment.

7. Bibliografia

BADIA i HOMS, J. (1977-1981): *L'arquitectura romànica de l'Empordà*. 3 vol. Diputació de Girona, Girona.

BADIA i HOMS, J. (1992): "El castell de Bufaganyes o de Bufalaranya", *Programa de Festa Major*, l'Ajuntament de Roses, Roses, pàg.8-9.

BOLÒS, J. i HURTADO, V. (1999): *Atles dels comtats d'Empúries i Perelada (780-991)*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona.

CONSTANT, André (1999): "Peuplement et mise en valeur du territoire au sud du diocèse d'Elne (massif des Albères – Vallespir) du IXe siècle au XIe siècle: entente ou rivalités?", *Actes des deuxièmes rencontres d'Elne*, Elne.

DD.AA. (1989): "El marc històric" a "L'Empordà", *Catalunya Romànica*, vol. VIII, Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

DD.AA. (1990): "Roses" a "L'Empordà", *Catalunya Romànica*, vol. IX, Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

DD.AA. (1990-1993): *Els castells catalans*, Vol. II, Dalmau, Barcelona.

DD.AA. (1992): *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Vol 4: Alt Empordà. Baix Empordà, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

8. FOTOGRAFIA



1



2



3



4



5



6

9. LLISTAT DE FOTOGRAFIES

Número de fotografia	Descripció
1	Mur UE 71 abans de la consolidació. Les filades superiors estaven deteriorades amb els blocs de pedra sense subjecció.
2	Mur UE 71 després de la consolidació. Vista de la estructura des del seu extrem oest.
3	Mur UE 71 després de la consolidació. Vista de la estructura des de l'extrem est. Conserva l'aspecte original i el morter afegit no queda a la vista.
4	Imatge del mur UE 73 amb l'aspecte que ofería abans de la consolidació. Els blocs de pedra que formaven aquesta estructura restaven sense subjecció. Es produïen petits desprendiments degut al deteriorament de l'extrem est de la estructura.
5	Imatge del mur UE 73 després de la seva consolidació. La estructura ofereix un aspecte sòlid amb els blocs de pedra ben subjectats evitant els desprendiments que podrien malmetre-la. Conserva una imatge natural de mur de blocs de pedra i fang. El morter emprat per

	consolidar les filades no queda vist i, així, s'eviten contrastos innecessaris.
6	Imatge del mur UE 73 després de la seva consolidació. Fotografiat des de l'àmbit 2. La estructura ofereix un aspecte sòlid amb els blocs de pedra ben subjectats evitant els desprendiments que podrien malmetre-la. Conserva una imatge natural de mur de blocs de pedra i fang. El morter emprat per consolidar les filades no queda vist i, així, s'eviten contrastos innecessaris. Al fons es pot veure lleugerament la estructura UE 71.

10.PLANIMETRIA



Planta del castell amb indicació dels murs consolidats (71 i 73).